

Borka Malčić

Filozofski fakultet, Univerzitet u
Novom Sadu, Srbija
E-mail: borka.malcic@ff.uns.ac.rs

UDC: 371.213:331.102.24

371.213:159.947.3

Pregledni naučni rad

Stanislava Marić Jurišin

Filozofski fakultet, Univerzitet u
Novom Sadu, Srbija

Tamara Dragojević

Filozofski fakultet, Univerzitet u
Novom Sadu, Srbija

PROFESIONALIZAM U NASTAVNIČKOJ STRUCI – TEORIJSKA PERSPEKTIVA

Sažetak: Značenje profesionalizma u nastavničkoj struci menjalo se u skladu sa naučnim razvojem, društvenim i političkim promenama i spoljnim pritiscima. Iako su definicije brojne, jasno je da ovaj koncept predstavlja multidimenzionalnu strukturu koju čine stepen posvećenosti profesiji i identifikacije sa njom. Istorijski razvoj nastavničkog profesionalizma delimo u četiri faze: preprofesionalno doba, period autonomnog profesionalca, fazu kolegijalnosti i post-profesionalni period. U skladu sa ovim fazama možemo da govorimo o dve vrste nastavničkog profesionalizma: naučno utemeljenom profesionalizmu i pedagoškom profesionalizmu. Njima se impliciraju i suštinski elementi profesionalizma, koje svrstavamo u tri kategorije: ponašanje, stav i komunikacija nastavnika. S obzirom na to da je koncept nastavničkog profesionalizma nesvršena forma i da podrazumeva veliki broj ličnih karakteristika i naučenih ponašanja, jasno je da nastavnici samo posredstvom refleksije i stalnim profesionalnim razvojem i učenjem mogu da prate zahteve transformativnog profesionalizma.

Ključne reči: nastavnički profesionalizam, elementi profesionalizma, profesionalizacija, profesionalni razvoj.

Uvod

Savremeno društvo aktuelizovalo je potrebu za razvojem i dostizanjem određenih kriterijuma i standarda u profesionalnoj sferi. Iako se naučna i stručna literatura, obrazovne delatnosti, već dugo bave ovom temom *biti nastavnik* se ipak ne povezuje uvek sa profesionalizmom (Marić Jurišin i Malčić, 2022). Dinamička

priroda koncepta nastavničkog profesionalizma, kao i različite interpretacije pojma dovele su do brojnih definicija koje su sagledavane iz različitih perspektiva. Značenje samog pojma se menjalo kao odgovor na ishode učenja, spoljne pritiske, javne diskurse i naučni razvoj (Sachs, 2003). S obzirom na to da se kvalitetno obrazovanje tradicionalno povezuje sa kompetencijama nastavnika i njihovim stepenom profesionalne efikasnosti, profesionalizam u nastavničkoj praksi zauzeo je važno mesto kada je reč o profesionalnom delovanju nastavnika i stepenu njihove autonomije. Zbog svega navedenog važno je rasvetliti šta znači profesionalizam u nastavničkoj praksi, koliki je značaj profesionalnog razvoja nastavnika i profesionalizacije ove struke?

Koncept nastavničkog profesionalizma

Biti profesionalac, uopšteno, znači biti stručnjak, ekspert u određenoj oblasti, posedovati određene kompetencije, nivo znanja i veštine potrebne za tu oblast (Baggini, 2005). Najosnovniji nivo definicije profesionalizma u nastavničkoj struci bio bi da se ovaj termin odnosi na nastavnike koji su plaćeni da predaju. Na višem nivou to bi bili najbolji nastavnici, odnosno oni koji postavljaju visoke standarde u samoj praksi. U skladu sa ovakvom postavkom, brojni autori su pokušali da sažmu različite karakteristike koje opisuju nastavnički profesionalizam. Hojl (Hoyle, 1980) vidi suštinu profesionalizma u kvalitetu nečije prakse. Hrst i Riding (Hurst & Reding, 2000) povezuju nastavnički profesionalizam sa celokupnim ponašanjem nastavnika prema učenicima, ali i kolegama. Morov (Morrow, 1998 prema Marić Jurišin & Malčić, 2022), sa druge strane veruje da profesionalizam predstavlja stepen posvećenosti profesiji i identifikaciji sa njom. Kada govorimo o savremenom obrazovnom kontekstu, profesionalizam bi najadekvatnije bilo tumačiti kao multidimenzionalnu strukturu koja podrazumeva stručno donošenje odluka, autonomiju u odlučivanju i, u skladu sa tim, ostvaren doprinos ukupnom profesionalnom znanju (Batarelo et al., 2022). Za sveobuhvatno razumevanje profesionalizma nastavničke struke važno je razjasniti i pojam profesionalizacije, koji pored efikasnog obavljanja posla, podrazumeva rad na unapređenju veština, saradnju sa roditeljima i kolegama i refleksiju, odnosno promišljanje o prošlim i budućim izazovima (OECD, 2020). Profesionalizacija se tako može posmatrati kao proces javnog poboljšanja statusa same profesije, ali i kao unapređivanje veština i vrednosti samih profesionalaca.

Istorijski gledano, analizom razvoja profesionalizma nastavničke struke identifikuju se četiri perioda (Hargreaves, 2000) koja su vodila ka ovom konceptu. Prvu fazu čini pretprofesionalno doba, gde su nastavnici bili organizatori nastave

koja se odvijala isključivo prema uputstvima pretpostavljenih. Druga faza je bila period autonomnog profesionalca u kojoj se autonomija smatrala značajnom komponentom nastavničke struke i obeležila je sticanje znatne slobode u izboru metoda i radu nastavnika. Nakon njih, usledila je faza kolegijalnosti u kojoj se stvarala profesionalna kultura saradnje između nastavnika, koja je imala za svrhu rešavanje zajedničkih problema i davanje efikasnog odgovora na brze promene i reforme u obrazovanju. Poslednja, četvrta faza nazvana je post-profesionalni period. Ovde je karakteristična borba protiv grupa koje imaju nameru da deprofesionalizuju nastavnički poziv i održavanje nastavničkog profesionalizma sa tendencijom ka fleksibilnom profesionalnom razvoju.

U skladu sa ovim istorijskim fazama možemo govoriti o dve verzije nastavničkog profesionalizma. Prva je „stari profesionalizam”, dok je druga nazvana „novi profesionalizam” (Sachs, 2003). Ova dva pristupa nastala su usled promenljivih političkih, društvenih i kulturnih okolnosti određenog obrazovnog konteksta. Suštinska razlika između ovih pristupa je da novo shvatanje profesionalizma nastavnika pruža profesionalni prostor i uslove u kojima nastavnici mogu i treba da preuzmu odgovornost za svoje postupke u praksi. Tranzicija sa starog na novo razumevanje, nazvana je transformativni profesionalizam (Tichenor & Tichenor, 2005). Ovakvo viđenje se može tumačiti kao pokušaj, ali i potreba da se revitalizuje stari koncept u skladu sa novim radnim okruženjem nastavnika. Pored podele na ova dva pristupa, savremeni nastavnički profesionalizam možemo podeliti i na dve vrste. Prva je naučno utemeljen profesionalizam čija je osnovna karakteristika razvoj teorija za učinkovitije delovanje nastavnika u profesionalnom kontekstu, dok druga predstavlja pedagoški profesionalizam, koji se temelji na sumnjama i nepoverenju u teorije i smernice za rad koje nastavnici dobijaju i podrazumeva njihovu aktivnu ulogu i razumevanje svih protivrečnosti koje se javljaju u obrazovnom procesu (Dodillet et al., 2019).

Možemo da zaključimo da su profesionalizam i profesionalizacija nastavničkog poziva konstrukti koji u sebi sadrže zalaganje za profesionalnu i humanu budućnost u kojoj se na obrazovanje i kompetencije učesnika obrazovnog procesa gleda kao na balans znanja, socijalnih odnosa i razvoja pojedinca. Kako bi svaki nastavnik mogao da razvija jači osećaj za profesionalizam, važno je ukazati na to koji aspekti su ključni za ovaj koncept.

Elementi profesionalizma nastavnika

Jedan od prvih i sveobuhvatnijih radova koji se bavio aspektima nastavničkog profesionalizma je delo „Moralna osnova za nastavnički profesionalizam” (Sockett, 1993), gde autor identifikuje pet elemenata nastavničkog profesionalizma: karakter, posvećenost promenama i stalnom napredovanju, poznavanje matičnog predmeta, pedagoška znanja i umenja, radne obaveze u širem smislu i saradnički odnosi izvan učionice. Noviji izvori ukazuju na brojne specifične karakteristike nastavnika profesionalaca. Krukšenk i Hefel profesionalizam nastavnika izjednačavaju sa „dobrim i efikasnim nastavnikom” koji ima sledeće karakteristike: stručnost, posvećenost, refleksivnost, analitičnost, umeće komunikacije i empatičnost (Chruikshank & Haefel, 2001 prema Marić Jurišin & Malčić, 2022). Strong (2002) nastavnički profesionalizam kategoriše u šest oblasti: prve dve su povezane sa ličnim karakteristikama nastavnika, dok su preostale četiri usmerene na preuzimanje odgovornosti za sopstvenu praksu.

Za razliku od navedenih autora, koji su pokušavali da izdvoje specifične karakteristike koje čine pojam profesionalizma nastavničke struke, Pamela Krejmer (Kramer, 2003) zagovara tezu da će nastavnici razviti snažan osećaj profesionalizma ukoliko se fokusiraju na razvoj njegovih suštinskih elemenata. Prema njoj elementi koji čine profesionalizam nastavnika su: stav nastavnika, komunikacija i ponašanje koje prikazuju (Kramer, 2003). Pozitivan stav nastavnika predstavlja suštinsku komponentu nastavničkog profesionalizma. Bez obzira na dnevna iskustva i spoljne brige koje ima, nastavnik treba da je u stanju da se fokusira na nastavu u datom momentu. Pored ovoga, za stav je važno samopouzdanje, vera u sebe i sopstvene sposobnosti; inicijativa koju nastavnik treba da preuzme u praksi i spremnost na stalno profesionalno usavršavanje (Hurst & Reding, 2000). Kada je reč o elementu komunikacije, ona ne podrazumeva samo komunikaciju u učionici, već i način saradnje i kulturu komunikacije nastavnika sa kolegama, roditeljima i zajednicom. Poslednji element profesionalizma prema ovoj klasifikaciji je ponašanje nastavnika. Različita ponašanja se dovode u vezu sa profesionalizmom. Prema pomenutim autorima (Hurst & Reding, 2000; Kramer, 2003), ovaj element podrazumeva adekvatnu i stalnu pripremu nastavnika za čas, tačnost u smislu pridržavanja vremenskih ograničenja časa, pridržavanje analize onih tema koje su relevantne za predmet koji predaje i prikladno oblačenje. Nastavnici treba da imaju u vidu da predstavljaju uzor učenicima i da svojim primerom poštovanja, saradnje, razumevanja i empatije ukazuju na prikladna ponašanja, jer profesionalac nije definisan poslom koji obavlja, već načinom na koji mu pristupa.

Ko je onda u stvari nastavnik profesionalac? Mogli bismo da konstatujemo da ovaj pojam podrazumeva veliki broj ličnih karakteristika i naučenih ponašanja, ali ono što je sigurno jeste da samo refleksijom i stalnim profesionalnim razvojem i učenjem nastavnici mogu da prate transformativni profesionalizam.

Implikacije za profesionalni razvoj – put ka transformaciji nastavničke struke

Kao što smo već naveli, profesionalizam između ostalog podrazumeva posvećenost profesiji i doprinos ukupnom profesionalnom znanju. Ovi aspekti su tako direktno povezani sa samim profesionalnim razvojem nastavnika. Univerzalne karakteristike efikasnog profesionalnog razvoja nastavnika su: svest o potrebi i neophodnosti za promenom; podsticajno okruženje; evaluacija i povratna informacija i refleksija samih aktivnosti profesionalnog razvoja (Malčić & Marić Jurišin, 2022).

Kako bi ostao u okvirima profesionalnog delovanja u učionici i izvan nje, neophodno je da nastavnik bude refleksivni celoživotni učenik, koji vidi svoju profesiju kao proces ličnog i profesionalnog razvitka i rasta (Batarello et al., 2022). Značajno je navesti da rezultati TALIS (Nastavnici i rukovodioci škola kao cenjeni profesionalci) istraživanja (OECD, 2020) pokazuju da profesionalnu praksu pored inicijalnog obrazovanja nastavnika, nivoa njihove samoeфикаsnosti (Lazić et al., 2022) i zadovoljstva poslom oblikuju motivacija za usavršavanje i profesionalni razvoj. To implicira značaj istraživanja teme profesionalizma nastavničke struke, profesionalizacije i profesionalnog razvoja nastavnika, ali i njihovog profesionalnog identiteta i samoprocene (Marić Jurišin & Malčić, 2022). U tom kontekstu, nastavnike treba osnaživati za celoživotno učenje i usavršavanje kako bi bili u stanju da delaju u skladu sa stalnim promenama savremenog društva.

Konstantne obrazovne reforme i unapređivanje škole nužno zahtevaju jačanje profesionalnih kompetencija svih onih koji su uključeni u nastavni proces. Do transformacije nastavničke struke doći će kada nastavnici postanu svesni svojih vrednosti, stavova i interesa sa ciljem uticaja i unapređenja svega onoga što se oko njih dešava. Takav rezultat moguć je samo kroz kontinuiran profesionalni razvoj, refleksiju i saradnju sa kolegama i profesionalnim zajednicama.

Zaključak

Profesionalno okruženje u kojem su prisutni kompetitivnost, imperativ postizanja najboljih rezultata uz minimalne resurse i mnogostruki heterogeni spoljni pritisci postali su svakodnevno radno okruženje nastavnika. Sve ovo, kao i kontekst političkih i društvenih promena vodili su do promene statusa nastavničke profesije kroz istoriju. Analizom dostupne literature čini se da profesionalizam nastavničke struke može da se tumači u okviru obrazovnih, socioloških i ideoloških dimenzija (Demirkasimoglu, 2010), a da za cilj ima postizanje najviših standarda kada je reč o stručnom obrazovanju, socijalnim odnosima, veštinama i vrednostima. Iako se brojne karakteristike navode kao elementi profesionalizma, sve one se mogu podvesti pod tri kategorije: stav nastavnika, ponašanje i komunikacija. Za razliku od profesionalizma koji predstavlja dostignut stepen posvećenosti i identifikacije sa određenom profesijom, profesionalizacija se može posmatrati kao proces javnog poboljšanja statusa same profesije i unapređivanja vrednosti i veština samih profesionalaca. S obzirom da profesionalizam podrazumeva posvećenost profesiji, nužno je insistirati na kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika kao primarnoj aktivnosti pri očuvanju kompetentnosti nastavnika usled stalnih obrazovnih reformi, društvenih i političkih promena.

Možemo da zaključimo da je nastavnički profesionalizam nesvršena forma, koja protiče u preispitivanju i osveščivanju pojedinca (Marić Jurišin & Malčić, 2022), jedan dinamički koncept koji je bio i ostaje podložan promenama koje proizilaze iz stalnog profesionalnog razvoja i traganja za boljitkom.

Reference

- Baggini, J. (2005). What Professionalism mean for teachers today? *Education Review*, 18(2), 5-11.
- Batarelo Kokić, I. & Blažević, I. (2022). Profesionalizacija nastavničke struke i aspekti profesionalnog razvoja nastavnika. U Luketić, D. (Ur.): *Ogledi o nastavničkoj profesiji* (str. 45-69). Sveučilište u Zadru.
- Demirkasimoglu, N. (2010). Definig „Teacher Professionalism” from different perspectives. *Procedia Social Behavior Sciences*, 9, 2047-2051.
- Dodillet, S., Lundin, S., & Krüger, J. O. (2019). Constructing professionalism in teacher education. Analytical tools from a comparative study. *Education Inquiry*, 10(3), 208–225.

- Hargreaves, A. (2000). Four ages of Professionalism and Professional Learning. *Teacher and Teaching: History and Practice*, 6(2), 151-182.
- Hoyle, E. (1980). Professionalization and deprofessionalization in education. In E. Hoyle & J.E. Meggary (Eds.), *The professional development of teachers* (pp. 42–57). Kogan Page.
- Hurst, B. & Reding, C. (2000). *Profesionalism in teaching*. Prentice Hall.
- Kramer, P. A. (2003). The ABC's of professionalism. *Kappa Delta Pi Record*, 40(1), 22-25.
- Lazić, M., Marić Jurišin, S., & Malčić, B. (2023). Examining the Factor Structure of the Teachers' Sense of Efficacy Scale – Short Form in a Serbian Sample of Elementary-level Teachers: A Bifactor-ESEM Approach. *Psihologija*, <https://doi.org/10.2298/PSI210927032L>
- Malčić, B. & Marić Jurišin, S. (2022). Factor Structure of the English Language Teaching Reflective Inventory (ELTRI) in the Serbian Educational Context. *Društvene i humanističke studije*, 2(19), 651-670. <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2022.7.2.651>
- Marić Jurišin, S. & Malčić, B. (2022). *Samoprocena nastavničke profesije u savremenom obrazovnom kontekstu*. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- OECD (2020). *TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valued Professionals*. Paris: OECD.
- Sachs, J. (2003). *Activist teaching profession*. Open University Press.
- Sockett, H. (1993). *The moral base for teacher professionalism*. Teachers College Press.
- Stronge, J. (2002). *Qualities of effective teachers*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Tichenor, M. S., & Tichenor, J. M. (2005). Understanding teachers' perspectives on professionalism. *Professional Educator*, 27, 89-95.

PROFESSIONALISM IN THE TEACHING PROFESSION - A THEORETICAL PERSPECTIVE

Abstract: The meaning of professionalism in the teaching profession has changed in line with the development of science, social and political changes, and external pressures. Although the definitions are numerous, this concept represents a multidimensional structure consisting of the degree of commitment to the profession and identification with it. The historical development of teacher professionalism is divided into four phases: the pre-professional period, the autonomous professional period, the collegiality phase, and the

post-professional period. Based on these phases, it is possible to talk about two types of teacher professionalism: scientifically-based professionalism and pedagogical professionalism. They also imply the essential elements of professionalism, which could be classified into three categories: behavior, attitude, and communication of the teacher. Given that the concept of teacher professionalism is an imperfect form and implies many personal traits and learned behaviors, teachers can only follow the demands of transformative professionalism through reflection and continuous professional development and learning.

Keywords: teacher professionalism, elements of professionalism, professionalization, professional development.